

was nieuw voor het gebied. Maar ook zaten er vrijwel alle soorten landslakken in die ik al uit het gebied kende. Zo'n grote zee-factie heb ik later nooit meer meegemaakt! Later vond ik in het gebied ook Nederlandse exoten zoals Gekielde loofslak *Hygromia cinctella* en Aziatische korfmossel *Corbicula fluminea*.

Slakkenactivist

Omdat het gebied een openbaar landschapspark is wilde het toenmalige stadsdeel Slotervaart/ Overtoomse Veld een fietspad aanleggen door het gebied. Dat vond de vereniging 'De Oeverlanden Blijven!' prima, maar dat fietspad mocht uiteraard niet door het bosje lopen waar de Vale clausilia leefde. De politiek heeft toen besloten om het fietspad met een bocht om het bosje heen te laten lopen. Misschien is dit wel de eerste keer in Nederland dat er door de aanwezigheid van een slakje een weg werd omgelegd (Neckheim, 1993).

Ik ben nog steeds betrokken bij de Noordelijke oeverlanden aan de Nieuwe Meer en werk er al meer dan 25 jaar als vrijwilliger als bestuurslid van de vereniging De Oeverlanden Blijven! die het gebied beschermt en beheert. Ik heb tientallen excursies in

het gebied gehouden en cursussen gegeven hoe men slakken moet determineren. Dit jaar komt er een boek uit ter gelegenheid van het 30-jarig jubileum van de vereniging De Oeverlanden Blijven! (Neckheim & Jansen, 2015).

Geraadpleegde bronnen:

- DE BRUYNE, R.H. & C.M. NECKHEIM, 2001. Van Nonnetje tot Tonnetje, de recente en fossiele weekdieren (slakken en schelpen) van Amsterdam. – Schuyt & Co, Amsterdam.
- NECKHEIM, C.M., 1992. De mollusken van de Noordelijke Oeverlanden. – De Kreukel 28(2-3): 19-25.
- NECKHEIM, C.M., 1993. De landslak en de Amsterdamse politiek. – De Kreukel 29(3): 43.
- NECKHEIM, C.M. & R. JANSEN, 2015. Natuurlijk Noordelijke Oeverlanden. – Vereniging De Oeverlanden Blijven!, Amsterdam.

Adres van de auteur:
cmneckheim@kpnmail.nl

Een speciaal mandje van Borneo

Han Raven

A special basket from Borneo

Abstract. The article describes a small basket made by the Iban tribe of Borneo, used for the storage of dried human umbilical cords and decorated by shells of terrestrial molluscs. The presence of three specimens of *Amphidromus martensi* suggests the basket originates from Sabah.

Fig. 1. Rotan mandje versierd met kralen, munten, tanden en grote aantallen *Monetaria annulus* (Linnaeus, 1758). Kalimantan (Indonesisch Borneo).

Toen ik in Sarawak (Maleisië; in het Nederlands ook wel geschreven als Serawak) op het eiland Borneo woonde (1992-1997) kwam ik geregeld kunstvoorwerpen tegen waarin schelpen verwerkt waren: veel houtsnijwerk met daarin geslepen toppen van *Conus* (als 'ogen'), kauries verwerkt in allerlei

vlechtwerk (vooral manden en 'baby carriers'), gepolijste kleppen van *Pinctada maxima* (Jameson, 1901) als amulet voor stamhoofden, etc. (fig. 1). De manden zijn vaak kunstwerken van vlechtwerk, maar in dit artikel gaat het over mandjes van grover vlechtwerk met daarop allerlei versieringen. Het leukste vond ik de kleine mandjes waaraan draadjes met schelpen en andere zaken hingen, als een soort minicollectie. Het veelvuldigst in gebruik zijn de grote linksgewonden schelpen van *Bertia (Exrhyssota) brookei* (Adams & Reeve, 1848), een grote landslak (fig. 2). *Bertia brookei* is een endemische soort van Borneo behorend tot de Dyakiidae die weer naar de Dayaks

Fig. 2. Vers exemplaar van *Bertia brookei* gevonden bij Rumah Jiram, Sarawak, Maleisië, oktober 1993.

Fig. 3. Een Iban longhouse

genoemd zijn (een naam die door de kolonisten werd gebruikt voor verschillende etnische groepen van Borneo). Daarnaast zag ik ook *Amphidromus* (een landslak, Camaenidae), *Anadara granosa* (Linnaeus, 1758) (een tweekleppige van de Arcidae die in estuaria leeft), stukjes bot, flesjes, doekjes waarin iets gewikkeld zat en andere objecten.

In het boek 'Hornbil and Dragon' (Sellato, 1992: plate 189) vond ik destijds al een beschrijving: de Iban vlochten deze mandjes van rotan voor het bewaren van navelstrengen. De Iban is een van de grootste stammen van Borneo, en breidde zich enorm uit aan het eind van de negentiende, begin twintigste eeuw. Het waren toen beruchte koppensnellers en de schedels werden als hun waardevolste bezittingen in de 'longhouses' gehangen. Een 'longhouse' is een lange houten constructie voor een heel dorp, in gebruik bij veel van de stammen op het eiland Borneo. Het wordt enkele meters boven de grond op palen gebouwd en bestaat uit een lange overdekte galerij met daaraan de individuele woningen. Longhouses kunnen honderden meters lang zijn met vele tientallen woningen (fig. 3). In de oudere Iban longhouses hangen nog schedels (fig. 4), maar deze worden vaak niet meegenomen naar nieuwe longhouses.

Zoals in veel culturen beschouwen de Iban de navelstreng als zeer belangrijk omdat deze de band tussen kind en moeder symboliseert; het kind krijgt zijn naam op het moment dat de

Fig. 4. De hoofden in het longhouse van Fig. 3. Er hangen er hier een paar bij elkaar. In de slordig gevlochten mandjes wordt bij feestelijke gelegenheden eten neergelegd.

Fig. 5. Babydraagmand. Let op de typische krullerige versiering gemaakt van fijne kraaltjes, de grotere glazen kralen, de 'ogen' van *Conus* en de tanden.

navelstreng wordt doorgeknipt. De opgedroogde navelstrengen werden daarom in een mandje bewaard. Naar ik aanneem werd voor elk geboren kind een schelp aan het mandje gehangen (en soms een andere voorwerp), maar hiervan kon ik geen bevestiging vinden.

De Kenyah (een andere stam) bewaarden de gedroogde navelstreng in een schelp (ook hier vaak *Bertia brookei*) die ze ophingen aan de babydraagmanden ("ba" of "baby carrier", Van Hout, 1993: 14; Whittier & Whittier, 1989). Deze zijn vaak gemaakt van hout of gevlochten van rotan en versierd met een combinatie van houtsnijwerk, een rijk patroon van kleine kraaltjes, maar ook stukken schelp (vooral de geslepen toppen van *Conus* voor de ogen), munten en tanden van wilde dieren. Deze gaven een aanduiding van de sociale klasse van de baby. In dit geval konden er meerdere schelpen aan een enkel mandje hangen hoewel het mandje maar voor één baby gebruikt werd. De decoraties werden verwijderd als het mandje opnieuw gebruikt werd. Overigens hebben ook andere stammen zulke draagmanden, maar bij hen is er geen connectie tussen decoratie en sociale klasse (Whittier & Whittier, 1989; fig. 5).

Aan het navelstrengmandje (fig. 6) dat ik in Kuching (de hoofdstad van Sarawak) kocht hangen 16 schelpen. Dat kan van een enkele moeder zijn geweest, maar het is ook mogelijk dat de mandjes werden doorgegeven van moeder op dochter, of anderszins door meerdere mensen in een longhouse werden gebruikt. Het is mogelijk sommige mandjes te dateren – of in elk geval vast te stellen dat sommige mandjes tot na de Tweede Wereldoorlog in gebruik bleven. Aan deze mandjes hangen namelijk schelpen van *Achatina (Lissachatina) fulica* (Bowdich, 1822), de Afrikaanse reuzenslak. Deze werd tijdens de Tweede Wereldoorlog door de Japanners (die het dier graag aten) naar veel delen van Zuid-Oost Azië meegenomen (Van Benthem Jutting, 1952) en is sindsdien in door mensen bewerkte gebieden in Borneo zeer algemeen (of beter gezegd een plaag).

Fig. 6. Mijn navelstrengmandje..

Aan mijn mandje hangen 13 exemplaren van *Bertia brookei*, (de grootste 8,5 cm breed), 3 *Amphidromus martensi* Boettger, 1894 en in het midden een stuk bot. Omdat er geen *Achatina* is gebruikt is het goed mogelijk dat het alleen voor de Tweede Wereldoorlog is gebruikt.

Bertia brookei komt in grote delen van Borneo voor. De *Amphidromus* is rechtgewonden, tot 4,2 cm hoog en heeft twee brede donkere banden beneden de periferie – typerend voor de soort *martensi* die alleen van Sabah bekend is (Marzuki, internet).

Fig. 7. Het paar *Amphidromus* met rechts daarnaast een *Bertia* die verbrand is. De Iban branden steeds een stuk regenwoud af en verbouwen daar dan een paar jaar gewassen. Na zo'n brand kun je vaak veel grote slakkenhuizen vinden. Als de grond uitgeput raakt branden ze een volgend stuk regenwoud af.

Waarschijnlijk komt het mandje daar vandaan. Dat is opmerkelijk, want de Iban zijn veel talrijker in West Kalimantan en Sarawak.

Voor het ophangen zijn verschillende materialen gebruikt. Het mandje heeft een draaglus van boombast. De oudste touwtjes zijn duidelijk donker verkleurd terwijl de nieuwere er nog fris uit zien. Terwijl de schelpen van *Bertia* individueel aan verschillende plaatsen aan het mandje hangen zijn twee schelpen van *Amphidromus* aan hetzelfde stukje van het mandje vastgemaakt (fig. 7). Vertegenwoordigt dit een tweeling? De andere *Amphidromus* hangt niet direct aan het mandje, maar aan de mond van een *Bertia* (fig. 8) – ook een tweeling?

De foto's zijn door mijzelf gemaakt en de voorwerpen bevinden zich in mijn collectie.

Geraadpleegde bronnen

MARZUKI, M. E. Bornean Terrestrial Molluscs, (), <http://borneanlandsnails.lifedesks.org/pages/671>. *Amphidromus martensi* Boettger, 1894. Geraadpleegd op 23-11-2014.

SELLATO, B., 1992. Hornbill and dragon – The arts and culture of Borneo. Sun Tree Publishing, Singapore.

VAN BENTHEM JUTTING, B.W.S.S., 1960. Some notes on land and freshwater Mollusca of Malaya. – *Basteria* 24: 10-20.

VAN HOUT, I.C., 1993. Beloved burden. Baby wearing around the world. Tropenmuseum, Amsterdam; http://issuu.com/kitpublishers/docs/beloved_burden

WHITTIER H. L. & P. L. WHITTIER, 1989. Baby carriers. A link between social and spiritual values among the Kenyah Dayak of Borneo. – *Expedition* 30 (1): 51-58. <http://www.penn.museum/sites/expedition/baby-carriers/>

Adres van de auteur:
schelp56@hotmail.com

Fig. 8. De *Amphidromus* die bevestigd is aan de mond van een *Bertia*